

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КАМ'ЯНЕЦЬ-ПОДІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ІВАНА ОГІЄНКА
ФАКУЛЬТЕТ СПЕЦІАЛЬНОЇ ОСВІТИ, ПСИХОЛОГІЇ
І СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ
КАФЕДРА ЗАГАЛЬНОЇ ТА ПРАКТИЧНОЇ ПСИХОЛОГІЇ**

Кваліфікаційна робота

на здобуття ступеня вищої освіти «магістр»

з теми: **«ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ОПАНУВАЛЬНОЇ
ПОВЕДІНКИ У ПРОЦЕСІ РОЗВИТКУ СІМЕЙНИХ ВІДНОСИН»**

Виконала: студентка 2 курсу
Ps2-M24z групи
спеціальності 053 Психологія
(заочна форма навчання)
Кривак Алла Анатоліївна

Керівник:
Сімко Руслан Теодорович,
кандидат психологічних наук,
доцент, старший викладач кафедри
загальної та практичної психології

Рецензент:
Онуфрієва Ліана Анатоліївна,
доктор психологічних наук,
професор, професор кафедри
загальної та практичної психології

Кам'янець-Подільський – 2025 р.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ I ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СІМЕЙНОЇ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ	8
1.1. Функції, структура та розвиток сім'ї в контексті сучасної психології ...	8
1.2. Життєвий цикл сім'ї як чинник трансформацій у її функціонуванні ...	16
1.3. Динаміка сімейного стресу під час переходу родини на новий етап життєвого циклу.....	21
1.4. Опанувальна поведінка в сімейних взаєминах.....	37
Висновки до першого розділу	45
РОЗДІЛ II. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ОПАНУВАЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ В ПРОЦЕСІ СІМЕЙНОГО РОЗВИТКУ	47
2.1. Методика організації дослідження	47
2.2. Аналіз та інтерпретація отриманих результатів.....	59
2.3. Кореляційний та факторний аналіз результатів дослідження	81
Висновки до другого розділу	99
РОЗДІЛ III. ПСИХОЛОГІЧНА КОРЕКЦІЯ ОПАНУВАЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ МОЛОДОГО ПОДРУЖЖЯ	102
3.1. Основи розроблення тренінгової програми.....	102
3.2. Структура та проведення психологічного тренінгу	106
3.3. Підсумковий аналіз та узагальнення отриманих результатів.....	113
Висновки до третього розділу	121
ВИСНОВКИ	123
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	126
ДОДАТКИ	132

ВСТУП

Актуальність дослідження. Упродовж життя людина постійно стикається з труднощами, опиняється у складних обставинах і переживає численні стресові ситуації, що потребують від неї гнучких і адаптивних механізмів подолання. Проблематика опанувальної поведінки (копінг-поведінки) вже тривалий час є предметом інтенсивного вивчення у зарубіжній психології. У вітчизняній психологічній науці активне дослідження копінг-стратегій розпочалося з 1990-х років. У цей період увага дослідників зосереджується на аналізі особливостей поведінки осіб із груп ризику, людей із хронічними захворюваннями, а також на виявленні зв'язку між копінг-поведінкою та особистісними, індивідуально-психологічними й ситуаційними чинниками. Проте в українській науковій традиції дана тематика все ще недостатньо розроблена, а кількість емпіричних робіт обмежена.

Окрему нішу в межах досліджень копінг-поведінки становить аналіз механізмів подолання труднощів у сфері сімейних стосунків. Зарубіжні психологи, зокрема R. Beavers, G. Bodenmann, J. Lewis, H. I. McCubbin, G. Vailant, приділяли значну увагу питанням функціонування сім'ї у кризових або стресових умовах. У вітчизняній науці інтерес до цієї проблеми з'явився дещо пізніше, тому досі залишаються малодослідженими численні аспекти сімейного копінгу – від механізмів до умов ефективного подолання стресових ситуацій.

Зокрема, бракує наукових даних про те, як саме відбувається сімейне опанування як цілісний процес взаємодії членів сім'ї у подоланні труднощів; яким є зв'язок між динамікою розвитку сім'ї та специфікою її копінг-механізмів; які чинники визначають успішність чи, навпаки, нездатність родини відновлювати свій баланс після стресу. У сучасних українських дослідженнях переважно вивчаються дисфункційні сім'ї, у яких аналізуються порушення взаємодії, конфлікти, бар'єри нормального розвитку. Значно менше уваги приділяється вивченню «умовно благополучних» сімей – тих,

що, попри труднощі й кризи, зберігають внутрішню стабільність і функціональність завдяки ефективним способам опанування.

Вивчення копінг-поведінки в таких «умовно благополучних» сім'ях набуває особливої актуальності в контексті соціальної нестабільності, зростання кількості дітей-сиріт, неповних родин і сімей «групи ризику» в сучасному українському суспільстві. Усвідомлення специфіки стратегій подолання труднощів у цих сім'ях допоможе виявити приховані внутрішні ресурси, що сприяють підтриманню стабільності, життєстійкості та благополуччя родинної системи в умовах стресу.

Проблема магістерського дослідження полягає у визначенні типових сімейних труднощів та особливостей опанувальної поведінки родини на різних етапах її життєвого циклу, а також у з'ясуванні взаємозв'язку між репертуаром копінг-стратегій та рівнем емоційної адаптації подружжя.

Метою дослідження є аналіз особливостей опанувальної поведінки у сім'ях, які перебувають на різних стадіях свого життєвого розвитку.

Об'єкт дослідження – подружні пари.

Предмет дослідження – особливості опанувальної поведінки в процесі становлення та розвитку сімейних стосунків.

Гіпотеза дослідження полягає в тому, що зміни, пов'язані з динамікою життєвого циклу сім'ї, зумовлюють якісну трансформацію структури копінг-поведінки подружжя.

Відповідно до мети, об'єкта, предмета та гіпотези дослідження було визначено такі **завдання**:

1. Проаналізувати праці українських і зарубіжних науковців, які досліджували проблематику сім'ї та способів подолання труднощів у ній, а також сформулювати власний підхід до розуміння опанувальної поведінки в контексті сімейної динаміки.
2. Визначити коло проблем, які постають у сучасних українських родинах і сприймаються їх членами як найактуальніші на різних етапах розвитку сімейного життєвого циклу.

3. Виявити особливості копінг-стратегій та рівень соціально-психологічної адаптації учасників сімей, що перебувають на різних етапах становлення.
4. Дослідити особливості внутрішньосімейних стосунків на кожній із трьох стадій розвитку сім'ї – рівень емоційної взаємодії, особливості спілкування між членами родини, сприйняття партнерами один одного та задоволеність подружніми стосунками.
5. Перевірити, чи існують відмінності у копінг-репертуарі чоловіків і жінок, які перебувають у шлюбі.
6. Розробити психологічну програму для формування та вдосконалення навичок опанувальної поведінки у молодих подружніх пар.

Методи дослідження. Для реалізації поставлених завдань була створена програма, що передбачала використання комплексного методологічного підходу. До нього входили:

- теоретичні методи – аналіз, осмислення та узагальнення філософських, культурологічних і психологічних праць, присвячених досліджуваній проблематиці;
- емпіричні методи – спостереження та психодіагностика.

Отримані емпіричні дані піддавалися статистичному аналізу, який доповнювався якісною інтерпретацією результатів. Для обробки результатів використовувалися методи порівняння середніх значень, кореляційний та факторний аналіз, а також непараметричні критерії Манна-Уїтні та Уїлкоксона.

База дослідження. Експериментальна робота проводилася на базі Хмельницького національного університету. У межах першого, констатувального етапу дослідження були обстежені сім'ї, що знаходяться на трьох стадіях життєвого циклу подружжя: пари у цивільному шлюбі, молоде подружжя та сім'ї зі стадії «порожнього гнізда». Загалом дослідження охопило 120 респондентів – 60 чоловіків і 60 жінок. Під час розроблення

психологічної тренінгової програми брали участь 32 особи (16 чоловіків і 16 жінок). Дослідження включало три етапи – теоретико-методологічний, констатувальний і формувальний – та тривало з грудня 2024 року до травня 2025 року.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що вони відкривають можливості вдосконалення копінг-репертуару особистості через розвиток психосоціальної компетентності, набуття нових поведінкових умінь і досвіду конструктивного реагування на стресові ситуації. Теоретично обґрунтована й експериментально перевірена програма групового соціально-психологічного тренінгу розвитку копінг-поведінки може бути використана для вдосконалення навичок опанування труднощів у молодих сім'ях. Її також можна впроваджувати у психоконсультативну та психокорекційну практику для цілеспрямованого формування ефективних стратегій поведінки й розвитку соціально корисних моделей взаємодії в подружніх парах.

Запропонований тренінговий інструментарій спрямований на формування компетентностей, необхідних для таких ключових аспектів копінг-процесу, як: подолання власних негативних емоцій і деструктивних установок, пошук ресурсів і способів розв'язання складних життєвих ситуацій, розвиток самоконтролю, гнучке оцінювання обставин, уміння приймати допомогу від інших і надавати підтримку партнеру.

Апробація та впровадження результатів. Результати проведеного дослідження доповідалися здобувачем та отримали схвалення на таких міжнародних конференціях: на X Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні проблеми експериментальної психології: досвід та перспективи» на пошану професора А.І. Шинкарюка (29 жовтня 2024 р., м. Кам'янець-Подільський), XI Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні проблеми експериментальної психології: досвід та перспективи» на пошану професора А.І. Шинкарюка (27 жовтня 2025 р., м. Кам'янець-Подільський), на X Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні проблеми сучасної психології: перспективні та пріоритетні

напрями наукових досліджень молодих науковців» (Кам'янець-Подільський, 19 листопада 2024 р.), на XI Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні проблеми сучасної психології: перспективні та пріоритетні напрями наукових досліджень молодих науковців» (Кам'янець-Подільський, 17 листопада 2025 р.), на X Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні проблеми психології особистості на європейському просторі» (Кам'янець-Подільський, 18 лютого 2025 р.), на XVII Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні проблеми психології особистості та міжособистісних взаємин» (Кам'янець-Подільський, 23 квітня 2025 р.) та знайшли своє відображення у 2 публікаціях студентки.

Публікації:

1)Кривак А.А. Життєвий цикл сім'ї як джерело змін системи функціонування сім'ї. *Актуальні проблеми експериментальної психології: досвід та перспективи* (на пошану професора Шинкарюка А.І.): Матеріали XI Міжнародної науково-практичної конференції, 27 жовтня 2025 р. / за ред. Л.А. Онуфрієвої. Кам'янець-Подільський: Видавець Ковальчук О.В., 2025. 220 с. Укр., англ., пол. / С. 28–31.

URI: <http://elar.kpnu.edu.ua/xmlui/handle/123456789/9482>

2) Кривак А.А. Психологічні особливості опанувальної поведінки у процесі розвитку сімейних відносин. *Актуальні проблеми сучасної психології: перспективні та пріоритетні напрями наукових досліджень молодих науковців* : Матеріали XI Міжнародної науково-практичної конференції, 17 листопада 2025 р. / за ред. Л.А. Онуфрієвої. Кам'янець-Подільський: Видавець Ковальчук О.В., 2025. 220 с. Укр., англ., пол. / С. 96–99.

Структура магістерської роботи. Кваліфікаційна робота магістра складається з вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел. Робота містить таблиці, рисунки, додатки.

ВИСНОВКИ

Узагальнення результатів проведеного дослідження дозволило сформулювати такі підсумки.

Проаналізовано праці українських і зарубіжних учених, присвячені проблематиці сім'ї та подолання життєвих труднощів у межах сімейних відносин. На основі цього було визначено власний підхід до розуміння феномена опанувальної поведінки у контексті сімейної динаміки. Під опанувальною поведінкою розуміється цілеспрямована соціальна діяльність, яка дає змогу людині за допомогою усвідомлених дій і стратегій, що відповідають її індивідуальним особливостям та умовам ситуації, ефективно долати стрес чи складні життєві обставини. Така поведінка може бути спрямована як на активне змінення ситуації, що підлягає контролю, так і на адаптацію до обставин, які не можна змінити.

Поняття «опанувальна поведінка сім'ї» використовується у випадках, коли копінг-реакції кількох членів родини є відповіддю на порушення психологічної рівноваги одного чи декількох її учасників. У такому разі сімейні копінг-стратегії охоплюють узгоджені дії всіх членів сім'ї, залучаючи різні аспекти спільного життя та внутрішньосімейної взаємодії.

Було окреслено коло типових труднощів, із якими стикаються сучасні українські сім'ї, та визначено, як ці труднощі сприймаються її членами на різних етапах життєвого циклу родини. Так, для сімей, що перебувають на етапі формування (неодружених пар), найбільш гострими є проблеми фінансової нестабільності, відсутність соціальної самостійності та невпевненість у правильності вибору партнера. Молоде подружжя стикається переважно з труднощами психологічної адаптації, необхідністю встановлення емоційної близькості та вирішенням побутових питань, зокрема відсутності власного житла. Для сімей, що досягли етапу «порожнього гнізда», головною проблемою стає пристосування до нових умов життя після того, як діти залишають батьківський дім.

Виявлено специфіку копінг-поведінки та рівень соціально-психологічної адаптованості членів сімей на різних етапах розвитку. Для неодружених пар і сімей на стадії «порожнього гнізда» найбільш характерною є стратегія, спрямована на вирішення конкретних завдань і позитивне переосмислення ситуації. У той час як молодим подружнім парам притаманна емоційно-орієнтована копінг-поведінка, що виявляється у прагненні регулювати емоційний стан та підтримувати емоційний комфорт у стосунках.

Також було досліджено особливості внутрішньосімейних взаємин на різних етапах життєвого циклу – зокрема рівень емоційної взаємодії, особливості комунікації, сприйняття партнерів у подружніх відносинах і ступінь задоволеності ними. Для сімей, що лише формуються, типовими є відкритість у спілкуванні, легкість у налагодженні контактів та наявність спільних символів близькості. Молоде подружжя відзначається прагненням до емоційної підтримки партнера, тоді як сім'ї на етапі «порожнього гнізда» вирізняються здатністю до глибшого емоційного розуміння, взаємопідтримки та збереження спільних цінностей, що виступають основою стабільності їхніх стосунків.

Було здійснено перевірку наявності відмінностей у репертуарі копінг-поведінки між чоловіками та жінками, які перебувають у шлюбі. Отримані результати дають підстави стверджувати, що як жінки, так і чоловіки здатні конструктивно реагувати на складні ситуації, які виникають у їхньому подружньому житті. Обидва партнери демонструють чутливість до емоційного стану один одного, орієнтуючись на почуття та переживання партнера. Водночас жінки дещо частіше схильні залучати інших людей до вирішення стресових ситуацій, тоді як чоловіки переважно зосереджуються на безпосередньому усуненні проблеми.

Розроблено та впроваджено програму корекції навичок опанувальної поведінки для молодих сімей. У результаті її реалізації спостерігалися позитивні тенденції у розвитку самовдосконалення особистісних

характеристик партнерів. Зафіксовано зростання рівня взаєморозуміння серед подружніх пар, покращення ставлення до себе як до шлюбного партнера, а також зниження рівня конфронтаційності. Це дозволило учасникам програми усвідомити власний потенціал, розширити індивідуальний досвід подолання труднощів і підвищити ефективність сімейної взаємодії.

Оцінка результативності формувального етапу дослідження засвідчила позитивну динаміку у розвитку конструктивних стратегій опанування в експериментальній групі. Було зафіксовано зростання показників за шкалами «Ставлення до себе як до шлюбного партнера», «Взаємопорозуміння» та зниження показників за шкалою «Конфронтація».

Підтверджено гіпотезу про те, що зміни, пов'язані з динамікою життєвого циклу сім'ї, призводять до якісних перетворень у структурі копінг-поведінки подружжя.

Результати дослідження свідчать, що сім'ї, розглянуті у магістерській роботі, загалом конструктивно реагують на стресові фактори, які супроводжують подружнє життя. Водночас молоді сім'ї виявилися менш стресостійкими порівняно з неодруженими парами та тими, що перебувають на стадії «порожнього гнізда». Це свідчить про потребу у психологічній підтримці, спрямованій на розвиток навичок ефективної копінг-поведінки та покращення комунікації між партнерами.

Отримані результати дають змогу зробити висновок, що копінг-поведінка виступає важливим чинником сімейного функціонування. Здатність родини конструктивно долати життєві труднощі є показником її благополуччя, стабільності та життєстійкості навіть у періоди кризових змін. Основні ресурси для подолання таких ситуацій закладені у самій сім'ї – у її внутрішніх взаєминах, системі підтримки, довіри та взаєморозуміння між партнерами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Антонова-Турченко О.Г. Поведінка людей у конфліктних ситуаціях. *Завуч*. 2002. №19. С.18–21.
2. Барнс Р. Як вітчиму стати батьком. Львів: Свічадо, 2014. 190 с.
3. Бевз Г.М. Дитина в прийомній сім'ї: Нотатки психолога. Київ: Український інститут соціальних досліджень, 2001. 101 с.
4. Бондарчук О.І. Психологія сім'ї: курс лекцій. Київ : МАУП, 2001. 96 с.
5. Бойчук Л.А. Методика діагностики стратегій розв'язання конфліктних ситуацій Д. Джонсона і Ф. Джонсона. *Позакласний час*. 2002. №1-2. С.108–109.
6. Бондаровська, В. Стадії розвитку сім'ї. Види сімейних конфліктів. Психологічна допомога сім'ї / Упоряд. Т. Гончаренко. Київ : П86 Вид. дім «Шкіл. світ» : Вид. Л. Галіцина, 2015. С. 12–15.
7. Буленко Т.В. Соціально-психологічні основи функціонування сучасної сім'ї. Київ, 2005. С.52–53.
8. Буряк О.О., Волошин, П.В., Шестопалова, Л.Ф., & Підкоритов, В.С. Посттравматичні стресові розлади: діагностика, лікування, реабілітація. Харків. 2002
9. Васильєв Г.Ю., Герасіна Л.М., Осіпова Н.П., Панов М.І., Розенфельд Ю.М. Конфліктологія. Харків : Право, 2002. 256 с.
10. Гаврищак Л. Аналіз теоретичних підходів до вивчення міжособистісних конфліктів у зарубіжній соціальній психології. В кн.: *Проблеми гуманітарних наук: Наукові записки ДДПУ*. Вип. 5. Дрогобич: Вимір, 2000. С. 106–116.
11. Герасіна Л.М, Панов М.І., Осіпова Н.П. та ін. Конфліктологія: Харків. Право, 2002. 256 с.
12. Гіневський М.І. Соціальна адаптація армії України до нових умов існування. *Збірник наукових праць Харківського університету*

Повітряних Сил. 2014. Випуск 4. С. 160–166. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ZKhUPS_2014_4_41

13. Гірник А.Б. Конфлікти: структура, ескалація, залагодження. Київ : Видавництво Соломії Павличко «Основи», 2003. 172 с.
14. Горецька О.В., Сердюк Н.І. Психологія сім'ї : навчальний посібник для студентів спеціальності «Практична психологія», «Початкова освіта. Бердянськ : Видавець Ткачук О.В., 2015. 216 с.
15. Дідик Н.Ф. Вплив сімейних проблем на психологічний стан військовослужбовців під час АТО. *Наукові студії із соціальної та політичної психології*. Вип. 41 (44) С. 68–80.
16. Дідик, Н.Ф. Соціально-психологічна підтримка членів родин військовослужбовців як чинник впливу на морально-психологічний стан бійця під час виконання завдань у зоні АТО. *Український психологічний журнал*, 1(7), 2018. С. 41–56.
17. Говорун Т.В., Кравець В.П., Кікінежді О.М., Кізь О.Б. Гендерні аспекти усвідомленого батьківства: навч. посіб. Тернопіль: Навчальна книгаБогдан, 2004. 144 с.
18. Діденко С.В. Психологія сексуальності: підр. Київ : Академвидав, 2009. 304 с.
19. Капська А І., Пеша І. Соціальний супровід різних категорій сімей та дітей: навчальний посібник. Київ : Вид-во Центр навчальної літератури, 2020. 232с.
20. Кісарчук З. Г., Єрмусевич О. І. Психологічна допомога сім'ї: навч. посіб. Київ : Главник, 2006. 127 с.
21. Корнієнко І. О. Стратегії копінг-поведінки студентів в ситуації неуспіху : *монографія*. Мукачево, 2011. 292 с.
22. Корольчук М.С. Психологія сімейних взаємин. Київ : Ніка-центр, 2011. 296 с.
23. Котлова Л.О. Проблема конфліктності в молодій сім'ї в період первинної адаптації. *Наукові записки Вінницького державного*

- педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія : Педагогіка і психологія. 2014. Вип. 41. С. 391–396.*
24. Кравченко А.В., Тверезовська Н.Т. Виникнення і попередження конфліктів у молодого подружжя. *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія : Педагогіка, психологія, філософія. 2015. Вип. 220. С. 253–258.*
  25. Максименко С.Д. Екзистенціально-генетичні витоки існування особистості. *Збірник наукових праць «Проблеми сучасної психології», 2012. Вип. 1, С. 4–11. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pspz_2012_1_3.*
  26. Максименко С.Д. Розвиток психіки в онтогенезі : [В 2 т.]. Т. 1 : Теоретико-методологічні проблеми генетичної психології : *монографія. Київ : Форум, 2002. 319 с.*
  27. Максименко С.Д. Розвиток психіки в онтогенезі: [В 2 т.]. Т. 2 : Моделювання психологічних новоутворень: генетичний аспект: *монографія. Київ : Форум, 2002а. 335 с.*
  28. Максименко С.Д. Генетична психологія. Київ : «Ваклер», 2000. 319с.
  29. Максименко С.Д. Генеза здійснення особистості. Київ : Видавництво ТОВ «КММ», 2006. 240 с.
  30. Мелоян А.Е. психологія сім'ї та сімейних відносин: навчальний посібник. Слов'янськ, 2019. 20 с.
  31. Орбан-Лембрик Л.Е., Лембрик С.П. Шлюбно-сімейні взаємини і стабільність родинного життя. *Збірник наукових праць. Івано-Франківськ: ВДВ ЦІТ, 2006. Вип. 11. Ч.1. С.120–136.*
  32. Помиткіна Л.В. Психологія сім'ї: навч. посіб. Київ : Вид-во Нац. авіац. унту «НАУ-друк», 2010. 270 с.
  33. Поліщук В.М. Психологія сім'ї: навчальний посібник / За заг. ред.: В.М. Поліщука. Суми: Університетська книга, 2008. 238 с.
  34. Посвістак О. А. Становлення психології сім'ї як науки. *Збірник наукових праць «Проблеми сучасної психології». Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2015. Вип. 30. С. 564–573.*

35. Потапчук Є. Теорія і практика збереження психічного здоров'я військовослужбовців: монографія. Хмельницький : НАДПСУ, 2004. 323 с.
36. Психологія сім'ї та шлюбу: таблиці, схеми, коментарі : навчально-наочний підручник / за заг. ред. О. М. Цільмак. Київ : Видавництво Ліра-К, 2020. 266 с. з іл. ISBN 978-617-7910-50-2
37. Седих К.В. Психологія сім'ї: навч. посіб. Київ : Академвидав, 2015. 192 с.
38. Семиченко В.А., Заслуженюк В.С. Психологія та педагогіка сімейного спілкування: навч. посібник для студентів вищ. навч. закладів. Київ : Веселка, 2000. 214 с.
39. Сім'я та сімейні відносини в Україні: сучасний стан і тенденції розвитку. Київ : ТОВ «Основа-Принт», 2009. 248 с.
40. Столярчук О.А. Вплив сім'ї на формування самооцінки дитини. *Розвиток особистості в умовах трансформаційного суспільства: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (Київ, 13 грудня 2012 року)*. Київ : Київський університет імені Бориса Грінченка. 2012. С. 423–426.
41. Столярчук О.А. Родинні настанови студентської молоді //International scientific professional periodical journal «The unity of science». 2015. (V. 2). P. 106 09.
42. Ткаченко В.Є. Благополуччя подружніх відносин і його психологічні детермінанти: теоретичний аналіз. *Наука і освіта*. 2010. № 3. С. 113–116.
43. Федоренко Р.П. Психологія молодшої сім'ї і сімейна криза: *монографія*. Луцьк : РВВ «Вежа» Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2007. 168 с.
44. Франчук Ю.В. Особливості психопрофілактичної роботи з молодими сім'ями офіцерів-прикордонників під час соціально-психологічної адаптації. *Збірник наукових праць Національної академії Державної*

прикордонної служби України. Серія : Педагогічні та психологічні науки. 2014. № 2. С. 364–370.

45. Франчук Ю.В. Особливості соціально-психологічної адаптації молодих сімей офіцерів-прикордонників : дис. ... кандидата психол. наук : 19.00.09. Хмельницький, 2012. 203 с.
46. Цимбалюк І.М. Психологічне консультування та корекція: Навч. посібник. Рівне : ЦНТІ, 2001. 65 с.
47. Чепмен Г. П'ять ознак доброї сім'ї. Львів: Свічадо, 2014. 270 с.
48. Bodenmann G. Dyadic coping – A systemic-transactional view of stress and coping among couples: Theory and empirical findings. *European Review of Applied Psychology*, 1997. 47, 137–140.
49. Bodenmann G. Stress und Coping bei Paaren [Stress and coping in couples]. Göttingen : Hogrefe. 2000. 364 p.
50. Bodenmann G. Dyadic coping and its significance for marital functioning. In T. Revenson, K. Kayser, & G. Bodenmann (Eds.), *Couples coping with stress: Emerging perspectives on dyadic coping* (pp. 33–50). Washington, DC : American Psychological Association. 2005.
51. Bodenmann, G. Dyadisches Coping Inventar (DCI). Testmanual [Dyadic Coping Inventory (DCI). Test manual]. Bern, Switzerland: Huber. 2008.
52. Donato S., Iafrate R., Barni D., Bertoni A., Bodenmann G., & Gagliardi S. Measuring dyadic coping: The factorial structure of Bodenmann's Dyadic Coping Questionnaire in an Italian sample. *Testing, Psychometrics, Methodology in Applied Psychology*, 16, 2009. P. 25–47.
53. Falconier M.K., Nussbeck F., & Bodenmann G. Dyadic coping in Latino couples: Validity of the Spanish version of the Dyadic Coping Inventory. *Anxiety, Stress and Coping*, 26(4), 2012. P. 447–466. DOI:10.1080/10615806.2012.699045.
54. Ledermann T., Bodenmann G., Gagliardi S., Charvoz L., Verardi S., Rossier J., & Iafrate R. Psychometrics of the Dyadic Coping Inventory in three

- language groups. *Swiss Journal of Psychology*, 69(4), 2010. P. 201–212. DOI:10.1024/1421-0185/a000024
55. McCubbin, L. D., & McCubbin, H. I. (2013). Resilience in ethnic family systems: A relational theory for research and practice. In D. S. Becvar (Ed.), *Handbook of family resilience* (pp. 175–195). Springer Science + Business Media. https://doi.org/10.1007/978-1-4614-3917-2_11
56. Randall A.K., & Bodenmann G. The role of stress on close relationships and marital satisfaction. *Clinical Psychology Review*, 29, 2009. P. 105–115.
57. Randall A.K., Hilpert P., Jimenez-Arista L.E., Walsh K.J., & Bodenmann G. Dyadic Coping in the U.S. : Psychometric Properties and Validity for Use of the English Version of the Dyadic Coping Inventory. *Current Psychology*, 35, 2015. P. 570–582. DOI:10.1007/s12144-015-9323-0
58. Vedes A., Nussbeck F.W., Bodenmann G., Lind W., & Ferreira A. Psychometric properties and validity of the Dyadic Coping Inventory in Portuguese. *Swiss Journal of Psychology*, 72(3), 2013. P. 149–157. DOI:10.1024/1421-0185/a000108.